

ตานก้วยสลาก : วัฒนธรรมชาวพุทธในจังหวัดน่าน

ชำนาญ เกิดข้อ¹

รับบทความ 04 พฤศจิกายน 2567 แก้ไขบทความ 18 พฤศจิกายน 2567 ตอบรับ 21 ธันวาคม 2567

บทคัดย่อ

ตานก้วยสลากหรือการถวายสลากภัต เป็นวัฒนธรรมชาวพุทธในเขตภาคเหนือของประเทศไทย โดยทายกทายิกานำเครื่องไทยธรรมบรรจุลงในก้วยหรือกระเช้าแล้วนำมาถวายแก่พระสงฆ์ด้วยวิธีจับสลาก เป็นประเพณีที่พระพุทธร่องค์ทรงอนุญาติมาแต่ครั้งพุทธกาล มีบุคคลสำคัญที่เป็นต้นแบบคือนางกาลียกษิณี ชาวพุทธในจังหวัดน่านนิยมตานก้วยสลากเป็นประจำทุกปีในช่วงปลายเดือนกันยายน-ตุลาคม โดยเชื่อว่าการตานก้วยสลากมีอานิสงส์มาก เหมือนกับการถวายสังฆทาน เพราะเป็นการถวายแบบไม่เจาะจง วัฒนธรรมตานก้วยสลากที่โดดเด่นในจังหวัดน่าน คือ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร และวัดพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวง

คำสำคัญ: ตานก้วยสลาก; วัฒนธรรมชาวพุทธ; จังหวัดน่าน

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนศรัทธาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

เฉลิมพระเกียรติฯ อีเมล pirabngoan@gmail.com

Tan Kuay Salak : Buddhist Culture in Nan Province

*Chamnarn Kerdcho*²

Received 04 November 2024; revised 18 November 2024; accepted 21 December 2024

Abstract

The Tan Kuai Salak, or Salak Bhat offering, is a Buddhist tradition in Northern Thailand. In this practice, donors prepared offerings in “Kuai,” or baskets, and presented them to monks through a lot-drawing system. This tradition was permitted by the Lord Buddha during his time, was inspired by Nang Kali Yakshini, a significant figure in Buddhist history. Buddhists in Nan Province observed Tan Kuai Salak annually, typically in late September to October. They believed that the Tan Kuai Salak would bring great merit, comparable to Sanghadana or offering dedicated to Buddhist monks, as it was made without a specific recipient. Notable temples associated with this tradition in Nan Province include Wat Phra That Chang Kham Worawihan and Wat Phra That Chae Haeng Royal Monastery.

Keywords: Tan Kuai Salak; Buddhist Culture; Nan Province

² Lecturer of the Doctor of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Nan Buddhist College. Email: pirabngoan@gmail.com

บทนำ

ตานก๋วยสลาก เป็นประเพณีทางพุทธศาสนาที่สำคัญในภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา และน่าน เป็นการถวายสลากภัตแก่พระสงฆ์ในช่วงเข้าพรรษา และเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว สะท้อนให้เห็นความเชื่อทางศาสนาและวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่ออดีตจนถึงปัจจุบัน ประชาชนเชื่อกันว่าการทำบุญในประเพณีนี้ได้บุญมาก เพราะเป็นการทำบุญโดยไม่เจาะจง คือ เป็นการทำบุญแบบถวายสังฆทานนั่นเอง สิ่งสำคัญในประเพณีคือการถวายทานด้วยการบรรจุสิ่งของที่ เป็นไทยธรรมลงในก๋วย แล้วนำไปถวายพระสงฆ์ โดยการสุม่จับสลาก เป็นการทำบุญที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากการทำบุญทั่ว ๆ ไปในภาคเหนือ นับได้ว่าเป็นวัฒนธรรมชาวพุทธที่ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับชุมชน สร้างความสามัคคีในหมู่ญาติสนิทมิตรสหาย นอกจากนี้จะเป็นการทำบุญกุศลให้ทั้งคนตายและทำทานให้คนเป็นอีกด้วย (มติชนสุดสัปดาห์ 2566)

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีตานก๋วยสลากอันเป็นวัฒนธรรมชาวพุทธในจังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการศึกษา

บทความวิชาการเรื่อง “ตานก๋วยสลาก : วัฒนธรรมชาวพุทธล้านน่านาน” ผู้เขียนมีวิธีการศึกษาดังนี้

ข้อมูลเป้าหมาย

ประเพณีตานก๋วยสลากเป็นวัฒนธรรมชาวพุทธล้านน่านานที่ปรากฏและปฏิบัติอยู่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยในแต่ละปีจะเริ่มประเพณีจากวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารก่อน และค่อยขยายไปยังวัดอื่น ๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้านประวัติความเป็นมาของประเพณีสลากัดจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา และความรู้พื้นฐานที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ โดยกล่าวถึงความหมาย ความเป็นมา ประเภทของสลาก ระยะเวลา วิธีถวาย คำกล่าวถวาย อานิสงส์ และภาพประกอบการถวายทานสลากัดจังหวัดน่าน

ผลการศึกษา

1. ความหมาย

คำว่า “ตานก่วยสลาก” มีคำที่เกี่ยวข้องควรอธิบาย 5 คำ คือ “ตาน” “ก่วย” “สลาก” “เส้นสลาก” และ “สลากัด” มีความหมายดังนี้

คำว่า “ตาน” เป็นคำที่คนเหนือเรียก “ทาน” คือ การถวายทานกับพระสงฆ์

คำว่า “ก่วย” เป็นคำที่คนเหนือเรียกภาชนะสำหรับบรรจุของทำบุญ

คำว่า “สลาก” คือ เส้น หรือใบ ซึ่งเป็นใบลานหรือใบตาล ปัจจุบันบางที่ได้เปลี่ยนมาใช้กระดาษแทน (สำนักการสังคีต 2565)

คำว่า “เส้นสลาก” หมายถึง ข้อความที่จารหรือเขียนกำกับต้นสลากหรือก่วยสลาก โดยเขียนชื่อเจ้าของต้นสลาก และคำอุทิศบุญกุศลไปถึงผู้ถวายขนม ในอดีตเส้นสลากทำด้วยใบตาลหรือใบลาน นำมาตากให้แห้ง ตัดแต่งให้กว้างประมาณ 3-4 เซนติเมตร ยาวประมาณ 40-50 เซนติเมตร แลมหั้วและท้าย แต่งขยักหัวให้สวยงาม ปัจจุบันมักเขียน หรือพิมพ์บนแผ่นกระดาษ (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน 2566)

คำว่า “สลาก” เป็นคำที่ตัดมาจากคำว่า “สลากัด” หมายถึงการถวายภัตหรือเครื่องไทยธรรมแก่พระสงฆ์โดยการจับสลาก

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมาย “สลากัด” ไว้ว่า อาหารแห้งหรือผลไม้ถวายพระโดยวิธีจับสลาก เช่น สลากัดข้าวสาร สลากัดทุเรียน (ราชบัณฑิตยสถาน 2546)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมาย “สลากัด” ไว้ว่า อาหารถวายตามสลาก หมายถึงสิ่งขมกัฏอันหายากเข้ากันถวาย ต่างคนต่างจัดมา เป็นของต่างกัน

เขามักทำในเทศกาลที่ผลไม้เผล็ดแล้วถวายพระด้วยวิธีจับสลาก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2558: 412)

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ให้ความหมาย “สลากภัต” ไว้ว่า อาหารที่ถวายตามสลาก ใช้เรียกวิธีถวายสังฆทานอย่างหนึ่ง ที่ถวายโดยการจับสลาก นิยมทำกันในฤดูกาลที่ผลไม้ออกผล เช่น สลากภัตมะม่วง สลากภัตลิ้นจี่ ถือว่า ได้บุญมากและเป็นมงคลแก่สวนผลไม้ของตน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) 2553: 1020)

สรุปได้ว่า ตานก๋วยสลาก คือการนำอาหารซึ่งเป็นผลผลิตทางเกษตรหรือเครื่องไทยธรรมบรรจุลงในก๋วยหรือกระเช้าแล้วนำมาถวายแก่พระสงฆ์ด้วยวิธีจับสลาคนับเป็นการถวายประเภทสังฆทาน มีอานิสงส์มาก เพราะถวายแก่พระสงฆ์แบบไม่เจาะจง

2. ความเป็นมา

การถวายสลากภัตมีประวัติความเป็นมาในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ดังนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ 7 วินัยปิฎก จุฬวรรค กล่าวถึงสลากภัตไว้ในเรื่องสังฆภัตตาธิอนุชานนะ การที่พระพุทธร่องค์ทรงอนุญาตสังฆภัตเป็นต้น สรุปได้ว่า สมัยที่พระพุทธร่องค์ประทับอยู่ ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ ขณะนั้นอยู่ในช่วงเกิดข้าวยากหมากแพง ประชาชนไม่สามารถจะถวายสังฆภัตภิกษุสงฆ์ได้ แต่ปรารถนาถวายอุทเทสภัต นิมนต์นภัต สลากภัต ปักชิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปติกภัต ซึ่งทำได้ง่ายและสะดวกกว่า พระพุทธร่องค์ทรงทราบดังนั้นจึงทรงอนุญาตว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตสังฆภัต อุทเทสภัต นิมนต์นภัต สลากภัต ปักชิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปติกภัต” (มหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย 2539: 154) พร้อมกันนั้นทรงประทานวิธีแจกภัตโดยทรงอนุญาตให้เขียนชื่อลงในสลากหรือแผ่นฝ้ายรวมกันแล้วแจกภัต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539: 155)

พระไตรปิฎกเล่มที่ 4 วินัยปิฎก มหาวรรค กล่าวถึงสลากภัตไว้ในเรื่องจัดตารินิสสยะ การที่พระพุทธร่องค์ทรงอนุญาตให้บอกนิสสัย 4 สรุปความได้ว่า 1) บรรพชาอาศัย คำข้าวที่ได้ด้วยการเที่ยวบิณฑบาต เธอพึงทำอุตสาหะในคำข้าวนั้นตลอดชีวิต ส่วนภัตต่อไปนี้เป็นสังฆภัต อุทเทสภัต นิมนต์นภัต สลากภัต ปักชิกภัต อุโปสถิกภัต ปาฏิปติกภัต เป็นอติเรกลาภ.... (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539: 197)

พระไตรปิฎกเล่มที่ 33 ขุททกนิกาย อปทาน กล่าวถึงสลากกัตไว้ในกุสฺสัญญก-
ทายกเถราปทาน ประวัติในอดีตชาติของพระกุสฺสัญญกทายกเถระ สรุปความได้ว่า
พระกุสฺสัญญกทายกเถระ กล่าวถึงประวัติในอดีตชาติของตนว่า ตนมีจิตเลื่อมใส มีใจยินดี
ถวายสลากกัต 8 ครั้ง แต่พระพุทธร่องค์พระนามว่ากัสสปะ ส่งผลให้ตนไม่ต้องไปเกิดใน
ทุคติภูมิเลย กระทั่งได้มาเข้าเฝ้าพระพุทธร่องค์พระนามว่าโคตมะ และบัดนี้ตนได้บรรลุ
มรรคผลนิพพานพร้อมทั้งปฏิสัมภิทา วิโมกข์และอภิญญา 6 แล้ว (มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย 2539: 126)

อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมบท กล่าวถึงสลากกัตไว้ในเรื่องความเกิดขึ้นของ
นางกาลยักษิณี สรุปความได้ว่า สมัยที่พระพุทธร่องค์ประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงแสดง
ธรรมเทศนาเกี่ยวกับเวรระงับด้วยการไม่จองเวร โดยตรัสเล่าถึงหญิงหมั้นคนหนึ่ง
(เมียหลวง) ก่อเวรกับหญิงอีกคนหนึ่ง (เมียน้อย) ส่งผลให้จองเวรกันต่อมาอีกหลายภพ
หลายชาติ ตั้งต้นแต่ชาติแรกที่เป็นต้นเหตุของเรื่อง หญิงหมั้นเมียหลวงแกล้งให้ยาแท้งลูก
กระทั่งหญิงอีกคนหนึ่งที่เป็นเมียน้อยเสียชีวิตพร้อมอาฆาตปรารถนาขอให้ตนเกิดเป็น
นางยักษิณีเพื่อมาจับลูกของเมียหลวงกินบ้าง ส่งผลให้ตายแล้วเกิดมาแก้แค้นกันไม่มีสิ้นสุด
บางชาติคนหนึ่งเป็นไก่ อีกคนหนึ่งเป็นแมว บางชาติคนหนึ่งเป็นเสือ อีกคนหนึ่งเป็นกวาง
กระทั่งชาติปัจจุบันในสมัยพุทธกาลคนหนึ่งที่เคยเป็นเมียหลวงเกิดมาเป็นกุลธิดาในเมืองสา
วัตถี ส่วนอีกคนหนึ่งที่เคยเป็นเมียน้อยก็เกิดมาเป็นนางยักษิณี แล้วมาจับลูกของกุลธิดากิน
เป็นการแก้แค้นตามกรรมเวรที่จองมาแต่ชาติก่อน กระทั่งกุลธิดาคลอดลูกคนที่ 3 และได้
พาหนีไปเฝ้าพระพุทธร่องค์ที่กำลังทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่ภิกษุสงฆ์และประชาชนอยู่
โดยนางวางลูกให้นอนใกล้หลังพระบาทพระพุทธร่องค์ พร้อมกับกล่าวถวายว่า ลูกคนนี้
ข้าพระองค์ถวายแด่พระองค์แล้ว ขอพระองค์ประทานชีวิตแก่ลูกข้าพระองค์เกิด
ขณะนั้นเองสมนเทพผู้สิงอยู่ที่ขุมประดู ไม่ยอมให้นางยักษิณีเข้าไปข้างใน พระพุทธร่องค์จึง
รับสั่งพระอานนทเถระให้เรียกนางยักษิณีเข้ามาเฝ้า พร้อมตรัสโอวาทให้เลิกจองเวรกันว่า
ถ้าพวกเจ้าไม่มาพร้อมหน้าพระพุทธร่องค์เช่นกับเราแล้ว เวรของพวกเจ้าจะคงอยู่ชั่วกัลป์
เหมือนเวรของงูกับพังพอนเป็นต้น เหตุไฉน พวกเจ้าจึงจองเวรกัน แล้วตรัสสรุปว่า น หิ เว
เรน เวรานิ ... ในกาลไหน ๆ เวรทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมไม่ระงับด้วยเวรเลย แต่ย่อมระงับได้

ด้วยการไม่จองเวร เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาจบ นางยักษิณีได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ยุติการจองเวรในที่สุด และได้ไปอาศัยอยู่กับกุลธิดาโดยได้รับการดูแลด้านอาหารการกิน อย่างดี ข้างฝ่ายนางยักษิณีมีความสามารถพิเศษคือรู้ล่วงหน้าว่าปีไหนสถานที่ไหนจะมี ฝนมากฝนน้อย รู้บุญคุณของกุลธิดาแล้วก็แนะนำเรื่องฟ้าฝนและการเพาะปลูกให้ ส่งผลให้ ข้าวกล้าของกุลธิดาได้รับผลผลิตที่สมบูรณ์ดีมาก พวกชาวบ้านทราบเรื่องก็ไปขอคำแนะนำ จากนางยักษิณีบ้าง และต่างพากันทำสักการะนางยักษิณี ตั้งแต่นั้นมา นางยักษิณีก็แลดู การงานทั้งหลายของชนบ้านทั้งหมด ได้รับลาภสักการะอันเลิศ และ มีบริวารมาก ต่อมา นางยักษิณีจึงเริ่มถวายเป็นสลากภัตเป็นประจำ สลากภัตจึงเป็นที่นิยมถวายเป็นมาตั้งแต่นั้นจนถึง ปัจจุบัน (84000.org. 2548)

3. ประเภทของสลาก ที่ใช้ในพิธีถวายสลากภัตมี 6 ประเภท ได้แก่

1) **สลากเอาเส้น** เป็นสลากที่ประชาชนจับสลาก แล้วนำสลากพร้อมเครื่องไทย ธรรมไปถวายพระ

2) **สลากที่พระสงฆ์จับเอง** เมื่อจับได้สลากตรงกับคนใด ก็ให้คนนั้นนำไปถวาย

3) **สลากที่มีจำนวนมาก** เป็นการนำเอาเส้นสลากมาวางรวมกันทั้งหมดแล้ว คณะกรรมการหรือผู้เกี่ยวข้องทำการ “สุ่มเส้นสลาก” หรือนำเส้นสลากมารวมกัน ผูกเส้นสลากทำเป็นมัด คำนวณหารกับจำนวนวัด หรือพระภิกษุสามเณรที่นิมนต์มา (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน 2566)

4) **สลากน้อย** คือ ภาชนะหรือตะกร้าที่สานอย่างง่าย ด้วยดอกไม้ไผ่เป็นรูป ตะกร้าโปร่งทรงสูง ปล่อยดอกให้พ่นจากตัวตะกร้าขึ้นไปรองด้วยใบขมิ้น หรือใบตอง แล้วบรรจุข้าวสารอาหารแห้ง เป็นต้น

5) **สลากโชค** สลากที่มีความพิเศษเพียบพร้อมด้วยวัตถุ รวมถึงปัจจัยพิเศษ โดยอาจเป็นกระบุง ถังน้ำ ถังน้ำพลาสติก กะละมัง ชันน้ำ ตะกร้า เป็นต้น

6) **สลากสร้อย** ต้นสลากขนาดใหญ่ มีสิ่งของเกือบครบทุกอย่าง ทำมาจากโครง ไม้ไผ่ ทำจากกระดาศ ปักสิ่งของต่างๆ ส่วนยอดบนสุดเป็นฉัตร หรือร่มทั้งยังมีต้นสลาก ขนาดใหญ่ หรือต้นกล้วยพฤษภ ที่ทำอย่างวิจิตร และมีขนาดใหญ่ ทำเป็นวงกลมทำเป็นชั้น

อาจเป็น 3 ชั้น ถึง 9 ชั้น แต่ละชั้นนำเครื่องไทยทานมาผูกติดให้สวยงาม (สำนักการสังคีต 2565)

4. ระยะเวลา

ประเพณีทานสลากหรือ "กินก๋วยสลาก" จะเริ่มในเดือน 12 เหนือ (เดือน 10 ของภาคกลาง) หลังจากเข้าพรรษาได้ 2 เดือน ในราวปลายเดือนสิงหาคม กันยายน ตุลาคม และสิ้นสุดในเดือนเกี๋ยงดับ (เดือน 11 แรม 15 ค่ำ) หากชุมชน หรือวัดใดอยู่ใกล้แม่น้ำ่าน ก็จะมีการแข่งเรือด้วย เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านว่างเว้นจากการทำนา ระหว่างรอการเก็บเกี่ยวข้าวใหม่ โดยจะจัดเป็นสองวัน คือ วันตาสลาก ก่อนวันพิธี 1 วัน และวันทานสลาก หรือวันกินสลาก ในวันตาสลาก ญาติพี่น้องจะมาช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของ เรียกว่า "ฮ่อมสลาก" โดยนำสิ่งของ ปัจจัยมาร่วมทำบุญด้วย และช่วยตกแต่งสถานที่ (สำนักการสังคีต 2565)

5. วิธีถวาย

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวถึงวิธีถวายสลากภัตไว้ว่า ทายก ทายิกา จัดอาหาร คาวหวานและผลไม้ประจำฤดูกาลนำไปรวมกันที่วัด จัดวางไว้เป็นส่วน ๆ เขียนชื่อหรือหมายเลขประจำ ตัวของตนใส่กระดาษแล้วม้วนไปให้ภิกษุสามเณรจับ รูปใด จับได้ของผู้ใดก็ออกไปรับของผู้นั้น อีกแบบหนึ่ง เขียนเลขประจำตัวของพระตามลำดับ อาวุโสใส่ กระดาษแล้วม้วนไปให้ทายกทายิกาจับ ผู้ใดจับได้ หมายเลขใดก็นำของไปถวาย พระตามหมายเลขนั้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) 2553: 1020)

สำหรับสิ่งของที่บรรจุในก๋วยสลาก ได้แก่ ข้าวสาร อาหารแห้ง ผลไม้ พริก เกลือ กะปิ น้ำปลา หอมแห้ง กระเทียม ปลาแห้ง ปลากระป๋อง หมากพลู กล้วย อ้อย ส้มโอดอกไม้ธูปเทียน รวมเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก รวมไปถึงเครื่องอุปโภค บริโภคอื่น ๆ ที่พระภิกษุสงฆ์สามารถนำไปใช้ได้ (สำนักการสังคีต 2565)

6. คำกล่าวถวายสลากภัต

การถวายสลากภัตมีคำกล่าวถวายเป็นภาษาบาลีและภาษาไทยดังนี้

เอตานิ มะยัง ภันเต สละกะภัตตานิ สะปะริวารานิ

อะสุกัฏฐาเน ฐะปิตานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชเยยามะ
สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ
เอตานิ สละกะภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ
อัมหากัณเฏจะ มาตาปิตุอาทีนัญจะ ญาตะกานัง
ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ อาสะวักขะยาวะหัง นิพพานะปัจจะโย โหตุ ฯ

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย
ซึ่งสละภัตและของอันเป็นบริวารทั้งหลายเหล่านี้ อันตั้งไว้แล้วในที่นั้น
แด่พระภิกษุสงฆ์
ขอพระภิกษุสงฆ์โปรดรับ ซึ่งสละภัตกับทั้งของอันเป็นบริวารทั้งหลายเหล่านั้น
ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข
แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แต่ญาติทั้งหลาย อันมีมารดาบิดาเป็นต้นด้วย
และเป็นปัจจัยให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลั่นอาสวะทั้งปวงจนถึงซึ่งพระนิพพาน ด้วยเทอญ ฯ
(องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกล้วย จังหวัดพะเยา 2567)

7. อานิสงส์

มีการเชื่อกันว่า การถวายสละภัตมีอานิสงส์มาก เหมือนกับการถวายสังฆทาน เพราะเป็นการถวายแบบไม่เจาะจง มีตัวอย่างอานิสงส์ของการถวายทานดังนี้

มีธิดาเศรษฐีพี่น้อง 2 คน ชื่อจุลนันทาและสุภัทธา นางจุลนันทามีอุปนิสัยชอบช่วยเหลือคนยากจน นางสุภัทธาไม่สนใจในการทำบุญทำทาน ต่อมาได้รับคำแนะนำให้ทำบุญจากพี่สาว จึงนิมนต์พระมาที่บ้านและถวายสละภัต ด้วยอานิสงส์นั้น เมื่อสิ้นชีวิตจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี สูงกว่าพี่สาวที่เกิดในชั้นดุสิต (พระมหาสิงห์คำ รักป่า 2543: 160-161)

เจ้าเมืองราชคฤห์ที่ได้ถวายสละภัตในชาติก่อน ในชาติที่เป็นเจ้าเมืองนี้จึงมีพละกำลังมหาศาล สามารถใช้มือหักเหล็กได้ จึงมีความลำพองในพละกำลังตนเองเป็นอันมาก จึงประกาศทำประลองกำลังกับบุคคลทั่วไป และได้ถูกพญาลิงตัวหนึ่งใช้หางตวัดไปบนอากาศไปตกที่เมืองสาวัตถี และในเมืองนั้นก็มีเจ้าเมืองที่เคยได้ถวายสละภัตมาในชาติก่อนและมีพละกำลังมากเช่นกันจึงใช้ปากเป่าเจ้าเมืองราชคฤห์ปลิวไปตกยังเมืองรา

ชคฤห์ดั้งเดิม มีการสรุปพระธรรมเทศนาโดยพระดำรัสของพระพุทธองค์ว่า บุคคลผู้ที่ได้ถวายสลากภัต ย่อมได้อานิสงส์ คือ ความเป็นผู้มีพละกำลังมหาศาล ปราศจากโรครภัยไข้เจ็บ (พระมหาสังห์คำ รักป่า 2543: 161)

นางจันทปทุมาวดี ที่ได้ถวายสลากภัตแก่พระสงฆ์ในอดีตชาติ และตั้งจิตอธิษฐานให้ได้ไปเกิดในสวรรค์ ด้วยแรงอธิษฐานของนางทำให้อาสน์ทิพย์ของท้าวสักกะเทวราช แข็งกระด้างขึ้น ทำให้พระองค์ทราบสาเหตุที่นั้นจึงอนุโมทนากับนางและบันดาลให้ท่านรัตนเจ็ดประการตกมาในเมืองพาราณสี ชาวเมืองพากันอัศจรรย์ในอานิสงส์ของการถวายสลากภัต และเมื่อเกิดมาในสมัยพระพุทธเจ้าโคตมะ นางก็ยังประกอบกุศลด้วยการถวายสังฆทาน สลากภัตอยู่เนืองนิตย์ และมีการกล่าวขานถึงกุศลจริยาของนางในหมู่ภิกษุ พระพุทธองค์จึงตรัสอดีตนิทานดังกล่าวแล้ว ในอรรถกถาที่กล่าวถึงที่มาของการถวายสลากภัตว่าเกิดจากการดำริของนางยักษิณีนหนึ่งที่ได้มีโอกาสมาอยู่ในสังคมมนุษย์ ได้รับสักการะมากมาย จึงคิดถวายเป็นสลากภัตแด่หมู่ภิกษุ ประเพณีถวายสลากภัตจึงเริ่มมาตั้งแต่บัดนั้น โดยถวายทานตามกาล พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับสลากภัตจากทายกทายิกาได้ (พระมหาสังห์คำ รักป่า 2543: 161)

ผลของการทานสลากภัตแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณร เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นนิมมานรดี เมื่อจุติจากสวรรค์มาเกิดในเมืองมนุษย์เป็นผู้มีพละกำลังมหาศาล ปราศจากโรครภัยไข้เจ็บต่าง ๆ รวมทั้งเป็นผู้ที่มีรูปร่างลักษณะงดงามและมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด รวมไปถึงเป็นผู้มีฐานะดี เสวยสมบัติอันมาก เมื่อถึงการประกอบพิธีกรรม มักจะมีการเทศนาอานิสงส์สลากภัต กล่าวถึงตำนานความเป็นมา และผลบุญกุศลสลากภัต (สำนักการสังคีต 2565)

8. ภาพประกอบการถวายทานสลากภัตจังหวัดน่าน

วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร มีการจัดประเพณีถวายทานสลากภัตเป็นประจำทุกปี โดยในปี 2567 จัดขึ้นในวันอังคารที่ 17 กันยายน 2567 ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 มีข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน และเยาวชนมาร่วมงานจำนวนมาก เช่นภาพประกอบนี้

ภาพที่ 1 การถวายสลากภัต วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร ปี 2567

(ที่มา: สันติไณญ์ จารุพิพัฒน์บุตร และ นที มีเดช. 2567. สวยงาม พิธีตานก่วยสลากภัตวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารและคำกล่าวอารองพ้อเมื่อนานในครั้งสุดท้ายของชีวิตราชการ. สืบค้น 17 กันยายน 2567, จาก <http://www.xn--22ceam2gca3da8bob7fa9ckd74a6bi7g.com/?p=267960>.)

ภาพที่ 2 การถวายสลากภัต วัดพระธาตุช้างค้ำ วรวิหาร ปี 2567

วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง มีการจัดประเพณีถวายทานสลากภัตเป็นประจำทุกปี โดยในปี 2567 จัดขึ้นในวันจันทร์ที่ 14 ตุลาคม 2567 ตรงกับวันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 11 มีข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน และเยาวชนมาร่วมงานจำนวนมาก ดังเช่นภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพที่ 3

ภาพที่ 4

ภาพที่ 5

ภาพที่ 6

ภาพที่ 7

รูปภาพที่ 3-7 รูปสลากและการถวายสลากภัตวัดพระธาตุแช่แห้ง

พระอารามหลวง ปี 2567

สรุปผลการศึกษา

ตานก้วยสลาก คือวัฒนธรรมชาวพุทธล้านนาล้าน ที่หมายถึง การนำอาหารซึ่งเป็นผลผลิตทางเกษตรหรือเครื่องไทยธรรมบรรจุลงในก้วยหรือกระเช้าแล้วนำมาถวายแก่พระสงฆ์ด้วยวิธีจับสลาก มีประวัติความเป็นมาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาโดยเป็นการอนุญาตให้มีการถวายสลากภัตแก่ภิกษุสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ทั้งยังมีตำนานกล่าวถึงการเริ่มถวายทานในสมัยพุทธกาลโดยนางกาลิยกิณี ปัจจุบันชาวพุทธล้านนานิยมถวายสลากภัตเป็น 6 ประเภทคือ 1) สลากเอาเส้น 2) สลากที่พระสงฆ์จับเอง 3) สลากที่มีจำนวนมาก 4) สลากน้อย 5) สลากโชค 6) สลากสร้อย โดยมีระยะเวลาในการถวายในเดือน 12 เหนือ (เดือน 10 ของภาคกลาง) หลังจากเข้าพรรษาได้ 2 เดือน ในราวปลายเดือนสิงหาคม กันยายน ตุลาคม และสิ้นสุดในเดือนเกียงดับ (เดือน 11 แรม 15 ค่ำ) มีวิธีถวายคือ ชาวบ้านนำไทยธรรมบรรจุในก้วยสลาก ได้แก่ ข้าวสาร อาหารแห้ง ผลไม้ พริก เกลือ กะปิ น้ำปลา หอมแห้ง กระเทียม ปลาแห้ง ปลากระป๋อง หมากพลู กล้วย อ้อย ส้มโอ ดอกไม้รูปเทียน รวมเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น สนูป ยาสีฟัน ผงซักฟอก รวมไปถึงเครื่องอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ที่พระภิกษุสงฆ์สามารถนำไปใช้ได้ มีคำกล่าวถวายคล้ายคำกล่าวถวายสังฆทาน ต่างแต่ใช้คำว่า “สะลากะภัตตานิ” แทน การถวายสลากภัตมีอันนิสงส์มากเหมือนกับการถวายสังฆทาน เพราะเป็นการถวายแบบไม่เจาะจง ในจังหวัดน่านจะเริ่มถวายสลากภัตที่วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารก่อนเป็นวัดแรกเนื่องจากเป็นธรรมเนียมนิยมมาแต่โบราณเหตุว่าเป็นวัดในเขตเมือง จากนั้นจึงถวายวัดอื่น ๆ เป็นลำดับ ปัจจุบันวัดพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวง ได้จัดพิธีนี้เป็นประจำทุกปี มีข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนมาร่วมเป็นจำนวนมาก

รายการอ้างอิง

- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). 2553. **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ อธิบายศัพท์และแปลความหมายคำวัด ที่ชาวพุทธควรรู้**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). 2558. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: ผลิธัมม.
- พระมหาสิงห์คำ รักป่า. 2543. **การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน. 2566. **สลากภัต หรือตานก้วยสลาก**. สืบค้น 24 กันยายน 2567, จาก <https://shorturl.asia/4Ff9N>
- มติชนสุดสัปดาห์. 2566. **ก้วยสลาก**. สืบค้น 24 กันยายน 2567, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_726743
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- สำนักงานสังคีต. 2565. **ทานสลากภัตวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร**. สืบค้น 17 กันยายน 2567, จาก <https://shorturl.asia/3dNO1>
- สันติไณย จารุพิพัฒน์บุตร และ นที มีเดช. 2567. **สวยงาม พิธีตานก้วยสลากภัตวัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหารและคำกล่าวอารองพ้อเมื่อน่านในครั้งสุดท้ายของชีวิตราชการ**. สืบค้น 17 กันยายน 2567, จาก <https://shorturl.asia/87jkk>
- องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งกล้วย จังหวัดพะเยา. **งานสลากภัต**. สืบค้น 17 กันยายน 2567, จาก <https://shorturl.asia/H0mlQ>
- 84000.org. 2548. **อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ยมกวรรคที่ 1 เรื่องความเกิดขึ้นของนางกาลียกษิณี**, สืบค้น 17 กันยายน 2567, จาก <https://84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=25&i=11&p=4>